

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวม้ง

ม้ง (Hmong) หรือแต่เดิมเรียกกันว่า แม้ว(Miao) เป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูล Sino-Tibeton สาขา Miao-Yao พวกเขาเรียกตนเองว่า “Hmoob” อาศัยอยู่ในบริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของจีนและบริเวณแผ่นดินใหญ่ตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อกันว่าดินแดนดั้งเดิมของม้งอยู่ในบริเวณแอ่งที่ราบแม่น้ำเหลืองและแม่น้ำแยงซี และเนื่องการรุกรานของชาวจีน พวกเขาจึงอพยพกระจัดกระจายลงมาทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนและตั้งบ้านเรือนในบริเวณนั้น มีเมืองไกวโจว(Kweichow)เป็นศูนย์กลาง ในช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 1700 ถึงต้นทศวรรษ 1800 ม้งก็เดินทางเข้าสู่ดินแดนสิบสองจุไทยซึ่งเป็นเขตภาคเหนือของประเทศเวียดนามครั้นประมาณ ปี ค.ศ. 1810-1820 ม้งก็เข้าสู่ประเทศลาว เหตุผลในการอพยพนั้นนอกจากหนีการรุกรานของจีนแล้ว ก็เพื่อหาผืนดินอุดมสมบูรณ์สำหรับเพาะปลูก ส่วนม้งที่เข้ามายังประเทศไทยนั้นคาดกันว่าเริ่มตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษ 1800 แล้ว เข้ามาทั้งจากประเทศลาวและพม่า เส้นทางที่ม้งเดินทางจากลาวเข้ามาไทยได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดเลยและพิษณุโลก ส่วนม้งจากพม่าเข้าสู่ประเทศไทยทางจังหวัดแม่ฮ่องสอนและเชียงใหม่ ปัจจุบัน ในประเทศไทยมีม้งตั้งถิ่นฐานกระจายทั่วบนที่สูง เชียงเขาและที่ราบต่ำในจังหวัดภาคเหนือ บริเวณภูเขาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบนพื้นที่สูงในจังหวัดภาคกลาง (Kunstadter: 1990b)

ม้งในประเทศไทยมีกลุ่ม 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เรียกตนเองว่า “Hmoob Ntsuab” ม้งน้ำเงินหรือม้งเขียว(Blue Hmong) และกลุ่มที่เรียกตนเองว่า “Hmong Der หรือ Hmoob dawb” ม้งขาว(White Hmong) ทั้งสองกลุ่มนี้ต่างกันในเครื่องแต่งกายและภาษา ผู้หญิงม้งเขียวจะนุ่งกระโปรงผ้าบาติกสีน้ำเงินอัดกลีบมีลวดลาย ขณะที่ผู้หญิงม้งขาวนุ่งกางเกงสีน้ำเงินเหมือนผู้ชาย แต่ในช่วงงานฉลองปีใหม่จะนุ่งกระโปรงสีขาว ส่วนภาษานั้นจะต่างกันที่การออกเสียงและคำศัพท์ แต่ทว่าก็ยังพูดเข้าใจกัน เชื่อกันว่ายังมีม้งกลุ่มอื่นอีกที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย แต่ทว่ามีจำนวนน้อยและถูกผสมกลืนกลายเป็นไปนม้งสองกลุ่มนี้

แต่เดิมม้งเพาะปลูกแบบโค่นถางเผา (swidden) เพื่อยังชีพโดยเพาะปลูกพืชแบบผสม มีข้าว ข้าวโพดและฝิ่นเป็นพืชหลัก พืชผักอื่น ๆ เป็นพืชรอง เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและประกอบพิธีกรรม ซึ่งได้แก่ ม้า วัว หมูและไก่ ล่าสัตว์เก็บพืชผักในป่าเป็นอาหาร ปัจจุบันการขาดแคลนทรัพยากรที่ดินและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งนโยบายการพัฒนาของรัฐและการห้ามปลูกฝิ่น ทำให้ม้งต้องปลูกพืชอื่นทดแทนฝิ่นซึ่งเป็นพืชเงินสดและหันมาเพาะปลูกแบบค้าขาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตดั้งเดิม ทำให้วิถีชีวิตม้งเปลี่ยนไป

ม้งเป็นสังคมที่สืบสายตระกูลข้างพ่อ (patrilineal clan) ห้ามคนในตระกูลเดียวกันแต่งงานกัน หลังแต่งงานผู้หญิงจะย้ายมาอยู่ที่บ้านพ่อแม่ฝ่ายชายและเป็นคนในตระกูลสามี เช่นให้วัวฝิ่นบรรพบุรุษฝ่ายชาย ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคนอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน ผู้ชายม้งที่ฐานะดีเท่านั้นจึงจะสามารถมี

ภรรยาได้หลายคน ทั้งนี้ภรรยาคนแรกจะมีฐานะและอำนาจเหนือภรรยาคนอื่น ครอบครัวม้งมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ประกอบด้วยพ่อแม่ บุตรชายบุตรสะใภ้และหลาน หลานชายหลานสะใภ้และเหลน ซึ่งถือเป็นหนึ่งหน่วยการผลิต ซึ่ง Prasit Leepreecha (2001: 49) กล่าวถึงการแยกครัวเรือนของม้งชาวไทยว่า หลังจากน้องชายแต่งงานพาภรรยาเข้าบ้านได้ 2-3 ปี ครอบครัวลูกชายคนโตจะย้ายออกไปปลูกบ้านใหม่ใกล้กับบ้านพ่อแม่ ส่วนครอบครัวลูกชายคนสุดท้องจะอยู่กับพ่อแม่ ดูแลสมาชิกในครัวเรือนและรับมรดกจากพ่อแม่ ขณะที่ม้งน้ำเงินส่วนใหญ่ครอบครัวลูกชายทั้งหมดจะอยู่ด้วยกันหรืออย่างน้อยที่สุดก็ไม่แยกผีเรือนของตนจนกว่าพ่อแม่จะเสียชีวิต

ระบบความเชื่อ

ในทัศนะของม้งตามคติความเชื่อเดิม โลกมี 2 ส่วน คือ โลกแห่งแสงสว่าง ซึ่งม้งเรียกว่า “yaj ceeb” เป็นโลกของมนุษย์ส่วนหนึ่ง และโลกแห่งความมืดซึ่งเรียกว่า “yeeb ceeb” เป็นโลกของเทพเจ้าและวิญญาณอีกส่วนหนึ่ง ในอดีตโลกทั้งสองไม่ได้แยกจากกัน มนุษย์และวิญญาณสามารถไปมาติดต่อกันได้โดยใช้สะพาน บันได และประตูเป็นทางผ่าน แต่ปัจจุบันโลกทั้งสองไม่สามารถติดต่อกันได้เนื่องจากมนุษย์ได้ฆ่ากบ จึงถูกกบสาปให้โลกมนุษย์กับโลกแห่งวิญญาณแยกออกจากกัน ไม่สามารถติดต่อกันได้ ทั้งยังสาปให้โลกมนุษย์มีความเจ็บป่วย ความตาย มีร้อน มีฝน มีหนาว และมนุษย์ไม่สามารถฟื้นขึ้นมาได้อีกในวันที่ 13 หลังจากตายไปแล้ว ปัจจุบันมีแต่ *txiv neeb* หรือหมอทรง (shaman) เท่านั้นที่สามารถเดินทางไประหว่างโลกทั้งสองได้โดยการเข้าทรง (*ua neeb*) (Robert Cooper และคณะ 1991: 54; Patricia Veronica Symonds 1991:45)

ม้งเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ทั้งดีและร้ายแก่ชีวิตได้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาตินี้มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งในป่า บนภูเขาและห้วยน้ำลำธาร เป็นสิ่งที่มนุษย์มองไม่เห็น คาดเดาหรือหยั่งรู้อารมณ์ไม่ได้ แต่ถ้าทำให้ไม่พอใจ ก็จะบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ไม่ดีกับมนุษย์และสัตว์เลี้ยง เช่น

เชื่อว่า ภูเขา แม่น้ำและป่ารอบๆ หมู่บ้านที่ตนอาศัยมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกกันว่า “*thwvtim*” มีอำนาจสูงสุดปกครองดูแลพื้นที่ต้นน้ำหรือบริเวณรอบๆ ภูเขา และปกป้องคุ้มครองชาวบ้าน สัตว์เลี้ยงและพืชพันธุ์มิให้ได้รับอันตรายจากสัตว์ป่าและภัยธรรมชาติ เมื่อตั้งหมู่บ้านใหม่ผู้นำทางพิธีกรรมจะเลือกต้นไม้ใหญ่แข็งแรงที่สุดในบริเวณใกล้หมู่บ้าน และทำพิธีเชิญ *thwvtim* ให้มาสถิตที่ต้นไม้นี้ พร้อมทั้งมีข้อห้ามมิให้คนในหมู่บ้านละเมิดในบริเวณต้นไม้ต้นนี้ มิฉะนั้นจะประสบอันตราย (Prasit Leepreecha 2004)

เชื่อว่า ในโลกแห่งความมืดมี *Ntxwj Nyug* และ *Nyuj Vaj Tuam Teem* ร่วมกันควบคุมชีวิตและความตาย *Ntxwj Nyug* อยู่บนยอดเขาใหญ่ จะคอยเฝ้าประตูที่วิญญาณคนตายจะต้องผ่านก่อนจะเดินทางกลับไปยังหมู่บ้านที่วิญญาณบรรพบุรุษอาศัยอยู่ *Ntxwj Nyug* จะตัดสินวิญญาณคนตาย

และกำหนดเวลาการกลับมาเกิดใหม่ของวิญญาณ ส่วน *Nyuj Vaj Tuam Teem* จะเป็นผู้ออกใบอนุญาตการเกิดใหม่แก่วิญญาณ

เชื่อว่า *Siv Yis* เป็นหมอทรง(shaman)คนแรกและสอนการรักษาให้กับหมอทรง ทั้งนี้มีเรื่องเล่าว่า เมื่อแรกเริ่ม *Ntxwj Nyug* ได้ฆ่ามนุษย์ตายเร็วกว่าการเกิด *Saub* จึงเสกเครื่องมือรักษาของเขาให้มีชีวิต ชื่อ *Siv Yis* มีอำนาจรักษาคนเจ็บและคนตาย *Siv Yis* ปฏิบัติหน้าด้วยดีจนกระทั่งตายและกลับไปอยู่กับ *Saub* ก่อนตายเขาสัญญาว่าจะกลับมาโลกมนุษย์และช่วยเหลือมนุษย์อีกในวันที่ 30 เดือนสิบสอง(ปีใหม่) เมื่อถึงวันนัดเขาก็ลงบันไดสวรรค์มาถึงครึ่งทางที่เป็นจุดพบกันของโลกมนุษย์กับสวรรค์ แต่มนุษย์กลับนอนหลับไหล ไม่มีใครมาต้อนรับทำให้ *Siv Yis* โมโห จึงทิ้งเครื่องมือของเขาลงมายังโลกมนุษย์ ความสิ้นหวังในมนุษย์ทำให้เขากลับคืนสวรรค์ ส่วนเครื่องมือของเขาบางชิ้นที่ทิ้งลงมามีมนุษย์บางคนเก็บได้ แล้วลองนำไปใช้ ปรากฏว่ารักษาความเจ็บป่วยได้ คนเหล่านั้นจึงกลายเป็นหมอทรงกลุ่มแรก ส่วนเครื่องมือที่พวกเขาใช้ก็กลายเป็นเครื่องมือของหมอทรง ทุกวันนี้ ขณะเข้าทรงพวกหมอทรงจะอ้างว่า พวกเขาเป็น *Siv Yis* (Cooper และคณะ 1991)

ผี (spirits) เป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งมักเรียกว่า *dab* มีอยู่ทุกหนทุกแห่งตามป่า เขา และลำธาร ผีบางตนช่วยปกป้องคุ้มครองมนุษย์จากอันตรายต่างๆ ผีบางตนก็เป็นอันตรายทำร้ายมนุษย์ให้เจ็บป่วย แต่ก็มีผีบางตนไม่ดีไม่ร้าย จะเป็นอันตรายก็ต่อเมื่อมนุษย์ไปล่วงเกินเท่านั้น ผีมีหลายชนิด แต่แบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 2 ชนิด คือ ผีดี (*dab nyeg*) และผีร้าย (*dab qus*)

มังไม่ได้แยกหรือมีคำเรียกเฉพาะระหว่างผีกับเทพเจ้า ดังนั้นผีดีจึงรวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลโลกแห่งความมืดด้วย ผีที่ดีที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและมังต้องทำพิธีเซ่นไหว้เป็นประจำ ได้แก่

1. ผีบ้าน หรือ *dab qhuas* (house spirits) ได้แก่ ผีประจำเสาเอกซึ่งอยู่กลางบ้าน ผีประตูบ้าน ผีเตาไฟ และผีแห่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น มังเชื่อว่าในบ้านมีผีประจำอยู่ตามส่วนต่างๆ ผีบ้านจะคุ้มครองสมาชิกและสัตว์เลี้ยงในบ้านให้ปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ แต่ทั้งนี้มังจะต้องปฏิบัติต่อผีบ้านด้วยความเคารพ ไม่ทำให้ผีบ้านไม่พอใจ ด้วยเหตุนี้พื้นที่บางส่วนภายในบ้านจึงถือเป็นพื้นที่ต้องห้าม มีข้อกำหนดในการใช้พื้นที่บริเวณนั้น ซึ่งได้แก่ พื้นที่รอบ ๆ หิ้งผีบรรพบุรุษ-*dab neeb* หิ้งผีท้องฟ้า-*dab ntawg* (the sky spirit) ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับประตูใหญ่ และเสาผี-*ncej dab* (the agnatic spirit post) ซึ่งตั้งอยู่กลางบ้านและเป็นเสาหลักของบ้าน

เสาผีนี้มีความสำคัญมากโดยเฉพาะยามตาย มังเชื่อว่า วิญญาณของผู้ชายในเรือนจะต้องกลับมาที่เสานี้ก่อนไปพบ *Siv Yis* และกลับไปเกิดใหม่ ทั้งนี้ที่โคนเสาจะฝังรกของเด็กผู้ชายทุกคนที่เกิดในเรือน ซึ่งรกนี้จะใช้พิสูจน์ว่าวิญญาณนั้นเป็นสมาชิกในสายตระกูล คนที่ไม่ใช่สมาชิกในตระกูลจะนั่ง

หรือนอนที่โคนเสาไม่ได้ ถ้าฝ่าฝืนจะเกิดหายนะและการแตกแยกในเรือน เสานี้ต้องตั้งบนพื้นดิน ไม่มีสิ่งใดปกคลุม เพราะมิฉะนั้นจะทำให้วิญญาณคนตายเข้าไปไม่ได้ (Binney 1968)

2. ผีบรรพบุรุษ หรือ *neeb* (ancestor spirits) ภายในบ้านของม้งแต่ละครัวเรือนจะมีหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษตั้งอยู่ตรงฝาผนังด้านที่ตรงข้ามกับประตู ถึงแม้จะเป็นผีบรรพบุรุษแต่ถ้าลูกหลานละเลยไม่เช่นไหว้หรือทำให้ผีบรรพบุรุษไม่พอใจ ก็ผีอาจทำให้สมาชิกในเรือนเจ็บป่วยได้ ดังนั้นสมาชิกในครัวเรือนจึงต้องเช่นไหว้เป็นประจำ พิธีไหว้ผีบรรพบุรุษมี 3 พิธี ได้แก่ ผีพ่อแม่ ผีปู่ย่า และผีทวด

3. ผียา หรือ *dab tshuaj* (spirits of medicine) คนที่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรและรักษาอาการเจ็บป่วยจะมีหิ้งผียายู่บ้าน ผู้หญิงมักจะเป็นผู้ทำพิธีไหว้ผียา เพราะผู้หญิงมีความรู้ความชำนาญสมุนไพร เนื่องจากต้องหาผักในป่า

ขวัญหรือวิญญาณ (souls) หรือ *plig* ในภาษาม้ง ม้งเชื่อเรื่องขวัญและพิธีกรรมทำนองเดียวกับคนไทย คนหนึ่ง ๆ มีขวัญหลายอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ขณะนอนหลับขวัญจะออกจากร่างไปเที่ยวเล่น จำนวนขวัญในร่างกายนี้อาจจะต่างกันในแต่ละกลุ่ม เช่น ม้งน้ำเงินบางกลุ่มเชื่อว่าในร่างกายมีขวัญ 7 ขวัญ อยู่ที่ตาและหูข้างละ 1 ขวัญ ที่จมูก 1 ขวัญ ที่ปาก 1 ขวัญ และที่หัวใจ 1 ขวัญ (Nusit Chindarsi 1976) ในเด็กเกิดใหม่ยังมีขวัญไม่ครบ เมื่อเกิดได้ 3 วัน จึงต้องทำพิธีเรียกขวัญให้เข้ามาสู่ตัวเด็ก และหลังจากทำพิธีแล้ว ก็ห้ามคนนอกบ้านเข้ามาในบ้านเป็นเวลาหนึ่งเดือน เด็กจะได้รับกระดิ่งจากผู้ประกอบพิธี สถานที่ทำพิธีจัดกันที่ระเบียงหน้าบ้าน บนพื้นดินจะปักกิ่งต้นเมเปิ้ลไว้ตรงมุมระเบียงทั้ง 4 มุม แล้วนำเส้นใยต้นกล้วยขมมาผูกโยงกิ่งไม้ทั้งสี่กิ่งเข้าด้วยกัน ผู้ประกอบพิธีจะยื่นหน้าเข้าหาหุบเขา แล้วกล่าวคำเชิญขวัญที่ท่องเทียวอยู่ให้มาสู่เด็กแรกเกิด ของที่ใช้ในพิธีมีไก่ 1 ตัว เงินกระดาษสำหรับเผา ธูป ไข ข้าวหนึ่งจานวางบนโต๊ะ หลังจากเสร็จพิธี ผู้ประกอบพิธีจะกินอาหารร่วมกับครอบครัวและผูกข้อมือ (*khi hluas*) ทุกคนในพิธีด้วยเส้นใยกล้วย

นอกจากนั้น ม้งยังเชื่อว่าเมื่อขวัญเดินทางออกจากร่างกาย จะมีรูปร่างเป็นแมลงมีปีกตัวเล็กๆ การออกไปนอกร่างกายนั้น บางครั้งขวัญอาจจะไปไกลจนหลงทาง หรืออาจจะเข้าไปในรูหรือโพรงที่นำไปสู่โลกอื่น หรืออาจจะถูกผีร้ายไว้ หรือบางครั้งถ้าตกใจ ขวัญก็อาจจะออกจากร่างกายไปไกลหาทางกลับไม่ได้ เกิดอาการ “ขวัญหาย” ซึ่งม้งเรียกว่า *poob plig* ทำให้เจ้าของขวัญไม่สบาย เจ็บป่วย และอาจจะตายได้ ต้องทำพิธีเรียกขวัญ (*hu plig*) ให้กลับคืน ปกติสถานที่ทำพิธีเรียกขวัญจะกระทำกันนอกบ้านในที่ที่เชื่อว่าขวัญของคนเจ็บหายไป ผู้เรียกขวัญจะไปยังที่แห่งนั้นพร้อมกับนำไก่ 1 ตัว ธูปเงินกระดาษที่จะเผาและเหล้าหมักจากข้าว 1 ขวด ผู้เรียกขวัญจะนั่งยองๆ ใกล้ๆ ที่ที่จะเรียกขวัญ เมื่อเสร็จพิธี ตอนกลับเขาจะนำแมลงตัวหนึ่งจากที่ตรงนั้นกลับไปด้วย เป็นเครื่องหมายว่าขวัญกลับมาแล้ว เพราะเชื่อว่าเมื่อขวัญออกจากร่างกายจะมีรูปเป็นแมลง และระหว่างทางกลับบ้าน ถ้ามีน้ำขวางกั้น ขวัญเดินทางลำบาก ก็จะต้องสร้างสะพานไม้ให้ขวัญข้ามกลับมาอย่างหมู่บ้าน (Cooper และคณะ 1991)

ปัจจุบัน มั่งจำนวนหนึ่งได้เปลี่ยนความเชื่อหันมานับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ ซึ่งระหว่างศาสนาทั้งสองนี้ การหันมานับถือศาสนาคริสต์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมมากกว่าศาสนาพุทธ ทั้งนี้เนื่องจากศาสนาคริสต์เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว และยังห้ามเคารพเทพเจ้าอื่นๆรวมทั้งทำพิธีเซ่นไหว้ใด ๆ ศาสนาคริสต์ที่ต้องการให้มั่งปฏิเสศความเชื่อดั้งเดิมอย่างถอนรากถอนโคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาคริสต์นิกายเซเวนเดย์แอดเวนทิสต์ที่ห้ามดื่มเหล้า กินเนื้อหมูและเข้าร่วมพิธีเซ่นไหว้ผี

ความเจ็บป่วย

ในทัศนะของมั่ง การเจ็บป่วยเกิดจากการกระทำของผี อาจจะเป็นการกระทำของผีร้ายที่อยู่ตามป่าทำร้ายคนเดินทางผ่านไป หรืออาจจะเป็นการกระทำของผีบรรพบุรุษที่ไม่พอใจการปฏิบัติของสมาชิกในครัวเรือน หรือบางคนอาจจะไปละเมิดทำสิ่งไม่ดีต่อผีเจ้าที่หรือผีดีอื่น ๆ จึงถูกทำให้เจ็บป่วย หรืออาจจะเกิดจากตอมนอนหลับขวัญออกจากร่างกายไปเที่ยวเล่นแล้วหลงทางกลับคืนมาไม่ได้ ซึ่งถ้าหลงทางนานไปอาจทำให้เจ้าของขวัญตายได้ เป็นต้น

การรักษาคนเจ็บ มี 2 แบบ คือ รักษาด้วยสมุนไพรกับรักษาด้วยการเข้าทรง(shamanism)

1. การรักษาด้วยสมุนไพร ถ้าเจ็บป่วยมั่งจะรักษาด้วยสมุนไพรก่อน ถ้าไม่หายจึงปรึกษามอทรงหรือบางครั้งอาจจะใช้ทั้งสองวิธีพร้อมกันก็ได้ ส่วนมากผู้หญิงจะเป็นผู้รักษา ผู้หญิงมั่งมีความชำนาญในการใช้สมุนไพรโดยเฉพาะผู้หญิงที่มีอายุ สมุนไพรแบ่งออกเป็นสมุนไพรป่าและสมุนไพรที่ปลูกเอง โดยทั่วไป มั่งจะใช้เฉพาะส่วนที่เป็นรากเท่านั้น จะมีบ้างบางครั้งที่ใช้ใบ ในจำนวนสมุนไพรทั้งหลายนี้ ผื่นเป็นสมุนไพรพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่มั่งใช้รักษาอาการเจ็บป่วย อธิบาย ศิริผล (2544: 114-114) อธิบายการใช้ผื่นเป็นยาของมั่งว่า 2 รูปแบบ ได้แก่

1.1. ใช้เป็นยาสามัญประจำบ้าน ถ้าเป็นอาการปวดกล้ามเนื้อ เมื่อยหลังเมื่อยเอวจากการทำงานหนัก หรือปวดหัว เป็นไข้ ปวดท้อง จะใช้วิธีสูบควันผื่นแล้วพ่นควันบนบริเวณที่ปวดหรือมีอาการ แต่ถ้าปวดฟัน ท้องร่วงรุนแรง หรือถ่ายเป็นมูกเลือด ปวดท้อง เป็นบิด จะนำผื่นดิบไปเผาไฟจนสุกแล้วแตะลงบริเวณที่ปวดฟัน ส่วนอาการท้องร่วงและอุจจาระเป็นมูกเลือดจะใช้วิธีการสูบก่อน จากนั้นถ้าอาการยังไม่ทุเลา จะใช้ผื่นสุกช่วย โดยนำน้ำมันมาทามือแล้วนำเมล็ดผื่นสุกใส่ไว้ในช่องทวารหนัก ต่อมาผื่นและอุจจาระจะถ่ายออกมาพร้อมกัน ส่วนการรักษาอาการปวดท้องเป็นบิด ถ่ายไม่หยุดหรืออาหารเป็นพิษ จะนำผื่นดิบไปต้มน้ำ เคี้ยวเนื้อผื่นให้สุก แล้วดื่มน้ำต้มผื่น 2-3 ครั้งบรรเทาอาการปวด

1.2. ใช้เป็นตัวยาลึกของหมอยาพื้นบ้าน มี 2 ขนาน ขนานแรกใช้เป็นตัวยารักษาแผลสด กระตุกหัก และแผลขนาดใหญ่ เช่น แผลจากปืน ใช้วิธีสูบผื่นเพื่อบรรเทาอาการปวด แล้วเป่าควันผื่นไป

ที่แผลก่อนจะใช้น้ำสะอาดล้างแผล จากนั้นนำขี้ผึ้งผสมเหล้าให้เหนียวแล้วห่อผ้า นำผ้าบางๆไปโปะที่แผลก่อนแล้วจึงนำขี้ผึ้งผสมเหล้าโปะแผล ทำอย่างนี้ทุกวัน ประมาณ 3-5 วัน แผลจะทุเลา ส่วนขนานที่สอง ใช้ขี้ผึ้งเป็นยาล้างแผลให้สะอาด โดยเป่าควันขี้ผึ้งลงไปที่แผลก่อนล้างแผล

2. การรักษาด้วยการเข้าทรง (shaman treatment) เมื่อจะรักษาด้วยวิธีนี้ หัวหน้าครัวเรือนจะเลือกหมอทรงโดยใช้ไข่มุกราย ด้วยการทำวงไข่มุกรายปากขวดหรือหลังมือ พร้อมกับนึกชื่อของหมอทรงในใจ ถ้าไข่มุกรายที่เคยเป็นอันใช้ได้ หัวหน้าครัวเรือนจะไปพบหมอทรงขอให้ช่วย หมอทรงจะโยนเขาสัตว์เลี้ยงตายเพื่อดูอาการเจ็บป่วยแบบใดและมีผู้ช่วยของเขาสามารถจัดการได้หรือไม่ เขาจะรอดูอาการคนไข้ 3 วัน ถ้าอาการแยกลงก็แสดงว่ามีผู้ช่วยของเขาไม่สามารถจัดการได้ ต้องไปหาหมอทรงคนอื่นรักษา แต่ถ้าอาการดีขึ้นเขาก็จะติดต่อกับผีที่อาจจะจับ ขวัญหรือวิญญาณที่ไปท่องเที่ยวไว้ บางกรณีเขาอาจจะต่อรองกับ *Ntxwj Nyug* โดยตรง เพื่อขอยึดอายุคนเจ็บ ด้วยการแลกเปลี่ยนวิญญาณคนเจ็บกับวิญญาณของหมู หรือไก่

การรักษานี้มี 2 ขั้นตอน ได้แก่ การดูอาการ – *ua neeb saib* หรือ *ua neeb qhua* ในขั้นแรก และการรักษา - *ua neeb kho* ในขั้นที่สอง

การดูอาการเป็นการวินิจฉัยสาเหตุการเจ็บป่วยด้วยการเข้าทรงที่บ้านคนเจ็บ ถ้าสาเหตุการเจ็บป่วยมาจากวิญญาณบรรพบุรุษที่ลูกหลานยังไม่ได้ทำพิธีกรรมหลังการฝังศพ หมอทรงก็ไม่ต้องทำอะไรต่อไปอีก ปล่อยให้เป็นที่ของลูกหลานของวิญญาณผู้ตายทำพิธีกรรมให้ถูกต้องเหมาะสม แต่ถ้าขวัญที่หายไปของคนเจ็บยังอยู่ในโลกนี้แต่ไปพันกับทารกในครรภ์มารดาที่กำลังคอยการเกิด ก็ต้องทำพิธีเข้าทรงเพื่อแยกวิญญาณออกจากกัน หรือถ้าขวัญหลงเข้าไปในโพรงหรือรูที่ไปสู่โลกอื่น หมอทรงก็ต้องดำเนินการรักษาในขั้นที่สองต่อคือ *ua neeb kho* โดยหมอทรงจะเข้าทรงที่บ้านคนเจ็บเพื่อออกตามหาวิญญาณหรือขวัญที่หายไป ระหว่างนี้อาจจะทำพิธีเช่นไหว้หมู วิญญาณหมูจะไปเปลี่ยนแทนที่วิญญาณหรือขวัญที่ถูกจับไว้ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว หมอทรงและเจ้าของบ้านจะกินเลี้ยงร่วมกัน และหมอทรงจะได้รับหัวหมูกับขาน้ำของหมูเป็นการตอบแทน

การเกิด

แนวคิดเกี่ยวกับการเกิด

มังเชื้อเรื่องการกลับมาเกิดใหม่ เมื่อถึงกำหนดเวลาเกิดใหม่ วิญญาณในโลกแห่งความมืดจะเดินทางมายังโลกแห่งแสงสว่าง การเกิดจึงเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกับการตาย มังเชื่อว่า เด็กเกิดใหม่มีขวัญอยู่ 3 ขวัญ ตอนออกจากท้องแม่มี 2 ขวัญ ส่วนขวัญที่สามจะมาอยู่กับเด็กหลังจากทำพิธีเรียกขวัญ เด็กแรกเกิดที่อายุยังไม่ครบ 3 วันไม่ถือเป็นสมาชิกของสายตระกูลและยังไม่มีชื่อ ต่อเมื่อเด็กอายุครบ 3 วัน ทำพิธีสู่ขวัญซึ่งเป็นการรับเด็กเข้าสู่โลกมนุษย์และยอมรับเข้าสู่ตระกูลแล้ว เด็กจึง

จะได้รับการตั้งชื่อ และเป็นสมาชิกในครัวเรือน และถ้าเด็กเสียชีวิตในช่วง 3 วันแรกนี้จะไม่มีการจัดพิธีฝังศพ เพราะยังไม่มีสถานภาพเป็นคนในสายตระกูล

การดูแลแม่หลังคลอดและทารกแรกเกิด

ม้งมีธรรมเนียมประเพณีในการปกป้องดูแลสุขภาพของมารดาหลังคลอดและเด็กแรกเกิดที่ทำให้มีอัตราการตายของเด็กต่ำกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่น (Peter Kundstadter และคณะ 1990) Patricia Veronica Symonds (1991) ได้เล่าถึงการดูแลแม่หลังคลอดและเด็กแรกเกิดของม้งชาวว่า

เมื่อเด็กออกจากท้องแม่ แม่สามีจะพันด้ายสีขาวและสีแดงรอบคอเด็ก ด้ายสีขาวสำหรับผูกขวัญไว้กับตัว ซึ่งในตอนนี้มี 2 ขวัญ ส่วนด้ายสีแดงสำหรับป้องกันอันตรายจากผีร้าย พ่อของเด็กจะนำกรวยไปฝังใกล้ๆเสากลางบ้านซึ่งมีผีสายตระกูลอยู่ ส่วนของเสียอื่นๆ ที่เกิดจากการคลอดจะนำไปฝังดินมิดชิดให้ปลอดภัยจากการพบเห็นของผีร้าย เพราะจะเป็นอันตรายต่อแม่และเด็ก ส่วนแม่สามีก็จะต้มไข่ใส่พริกไทยให้ลูกสะกั๊กกินหลังการคลอดเพื่อให้ร่างกายแข็งแรงและมีน้ำนม ขณะเดียวกันแม่ใหม่จะเอาไข่แดงชิ้นเล็ก ๆ ใส่ปากลูกเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตและเครื่องหมายแห่งการต้อนรับระหว่าง 3 วันแรกหลังคลอด แม่ใหม่จะต้องนอนข้างกองไฟพร้อมกับลูกน้อยเพื่อให้ร่างกายอบอุ่นตลอดเวลา ม้งเห็นว่า หลังการคลอดบุตร ร่างกายของผู้หญิงจะเย็น ไม่อยู่ในสภาวะสมดุล เพราะฉะนั้นในช่วงหนึ่งเดือนหลังคลอดต้องรักษาร่างกายให้อบอุ่นเพื่อร่างกายจะได้กลับคืนสู่สภาวะสมดุล ในช่วงนี้ นอกจากมะละกอซึ่งเชื่อว่าทำให้มีน้ำนมดีแล้ว ห้ามแม่ใหม่กินผักและผลไม้อื่น ๆ เพราะผักและผลไม้เป็นของเย็นอาจจะทำให้เลือดในร่างกายแม่แข็งตัว ไหลไม่สะดวก สุขภาพตอนแก่จะไม่ดีหรือเจ็บป่วย นอกจากนั้นก็ห้ามดื่มน้ำเย็น กินข้าวที่หุงไว้ค้างมือ สามีหรือแม่สามีจะหุงข้าวให้แม่ใหม่กินร้อนๆทุกมื้อ และที่สำคัญในช่วงหนึ่งเดือนหลังคลอด สามีจะต้มไก่ใส่สมุนไพรและพริกไทยให้ภรรยากินทุกวัน สมุนไพรและพริกไทยจะขับเลือดที่ค้างอยู่ในร่างกายทำให้ผู้หญิงแข็งแรงและมดลูกสะอาด ส่วนไขมันกับเลือดไก่จะเข้าไปชดเชยไขมันและเลือดที่สูญเสียให้แก่ทารกขณะตั้งครรภ์ ทั้งยังช่วยให้มีน้ำนมเลี้ยงลูกได้หลายปี นอกจากข้อปฏิบัติเกี่ยวกับอาหารแล้ว แม่หลังคลอดต้องใช้น้ำอุ่นล้างตัว ไม่สระผมจนกว่าจะครบหนึ่งเดือน ขณะเดียวกันก็ห้ามคนนอกครัวเรือนเข้ามาในบ้านเป็นเวลาหนึ่งเดือน ยกเว้นแต่จะได้รับอนุญาตโดยต้องถอดรองเท้าและวางของไว้นอกบ้าน ทั้งนี้คนนอกครัวเรือนจะรู้ได้จากไม้ไผ่สานที่เป็นสัญลักษณ์ติดไว้นอกบ้าน 2-3 วันแรกหลังคลอด แม่จะยังไม่ให้นมลูก เพราะเชื่อว่าน้ำนมเหลืองหลังคลอด (colostrum) ไม่ดี แต่กระนั้นการทิ้งน้ำนมเหลืองนี้ก็ทำด้วยความระมัดระวัง เพราะถ้าสัตว์มากินก็จะทำให้เด็กเจ็บป่วยได้ ม้งยังเชื่ออีกว่า น้ำนมจากแม่ที่ให้นมบุตรมีพลังอำนาจเป็นประโยชน์ในฐานะที่เป็นยา แต่ก็อันตรายเช่นกันถ้าใช้ในทางที่ผิด ดังนั้นผู้หญิงให้นมเด็กแรกเกิดจะไม่ทำอาหารเพื่อป้องกันมิให้น้ำนมไหลลงไปในอาหาร เมื่อเด็กอายุครบ 3 วัน ปู่ของเด็ก

จึงจัดพิธีเรียกขวัญ ขวัญจะเดินทางจากโลกแห่งความมืดมาอยู่ในร่างกายเด็กเกิดใหม่ พร้อมกันนั้นก็ตั้งชื่อเด็กด้วย

ความตาย

แนวคิดเกี่ยวกับความตาย

มองว่า ความตายเป็นการเดินทางของวิญญาณไปยังอีกโลกหนึ่ง วิญญาณของคนตายจะเดินทางไปยังดินแดนที่เป็นที่อยู่ของวิญญาณบรรพบุรุษในโลกแห่งความมืด แล้วพักอาศัยอยู่ที่นั่นจนกว่าจะกลับมาเกิดใหม่ มั่งเชื่อว่า ยามตายวิญญาณคนมี 3 ส่วน ส่วนที่หนึ่งจะเดินทางไปพบกับ *Ntxwj Nyug* ให้ตัดสินความผิดและรอคอยการกลับมาเกิดใหม่ ส่วนที่สองจะอยู่ที่หลุมศพ และส่วนที่สามจะเดินทางไปยังดินแดนบรรพบุรุษ ซึ่งเชื่อว่าบรรพบุรุษของตระกูลอยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านครัวเรือน เช่นเดียวกับในโลกมนุษย์ มั่งยังเชื่อว่า วิญญาณคนตายจะปรากฏเป็นตัวจักจั่น ทั้งนี้เพราะหลังจากจักจั่นอยู่ในดิน 4 ปีก็จะโผล่ขึ้นมาบนดินเป็นตัวด้กแด่ เติบโตกลายเป็นแมลง จักจั่นจึงเป็นเครื่องหมายของการกลับคืนมาจากหลุมในเดือนเจ็ด(เดือนจันทรคติ) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่บรรพบุรุษกลับมาเยี่ยมญาติในโลกมนุษย์ (Cooper และคณะ)

มั่งถือว่า การตายดีคือ อายุยืน 120 ปี มีลูกหลานมาก และตายที่บ้านของตนเอง ถ้ามั่งเกิดไปเจ็บป่วยที่อื่น เขาจะถูกนำตัวกลับไปบ้านของตนเอง แต่ถ้าไม่สามารถกลับบ้านของตนเองได้ ก็จะไปบ้านของคนที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกับตน ทั้งนี้เพราะความเชื่อว่าเสากลางบ้านเป็นสิ่งเชื่อมโยงระหว่างโลกมนุษย์กับโลกแห่งวิญญาณ และเชื่อมโยงคนในสายตระกูลกับบรรพบุรุษ การตายในบ้านจะทำให้มั่นใจว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปอยู่กับบรรพบุรุษในสายตระกูลตน เฉพาะสมาชิกในสายตระกูลเดียวกันเท่านั้นที่ตายในบ้านได้

ในการประกอบพิธีศพมีคนตายสามประเภทที่มั่งไม่ประกอบพิธีให้ ได้แก่ คนที่ถูกฆ่าตายลึกลับหรือโหดร้าย เด็กที่ตายในท้องและเด็กที่ตายก่อนอายุครบ 3 วัน ทั้งนี้มั่งถือว่าเด็กเหล่านี้ยังไม่ได้เป็นคนในโลกมนุษย์และเป็นสมาชิกของสายตระกูล เพราะยังไม่ผ่านทำพิธีสู่ขวัญและตั้งชื่อ

พิธีกรรมความตาย

ในช่วงงานศพ มั่งจะห้ามสมาชิกทุกคนในครอบครัวของผู้ตายทำงานกิจกรรมต่างๆ ในพิธีรวมทั้งงานในไร่นาด้วย พวกญาติผู้ชายของคนตายจะต้องไปเชิญคนมาดำเนินงานและทำกิจกรรมต่างแทน ได้แก่

1. คนดำเนินพิธี ซึ่งต้องเป็นคนในสายตระกูลเดียวกันกับคนตาย คนดำเนินพิธีจะรู้ว่า มีกิจกรรมอะไรบ้างที่ต้องทำและใครคนไหนจะต้องทำอะไร เช่น ใครควรฆ่าสัตว์สำหรับเซ่นไหว้ ใครควรตัดต้นไม้ทำโลง เป็นต้น

2. คนดูแลแขกที่มาร่วมงาน (*tus tshwj kab*) คนนี้จะมีหน้าที่เลี้ยงดูต้อนรับคนจากหมู่บ้านอื่นที่มาร่วมงาน

3. คนสวดลำนำ (*txiv xaiv*) คนนี้จะสวดลำนำนี้ ถ้าไม่มีคนในตระกูลทำหน้าที่นี้ได้ ก็ใช้คนในตระกูลอื่นได้

4. ผู้หญิงที่ควบคุมดูแลการหุงข้าว (*tus niam fam txam*) การหุงข้าวเป็นกิจกรรมที่ต้องทำตลอดเวลา ผู้ที่ทำหน้าที่นี้จะมีผู้หญิงคนอื่นๆมาช่วย โดยเธอจะมอบหมายงาน เช่น ตำข้าว บดข้าว โปด ให้แต่ละคนทำ

พิธีก่อนการฝังศพ เมื่อผู้ป่วยสิ้นลมหายใจ ญาติผู้ชายที่ใกล้ชิดยิ่งป็นไล่ผีร้ายที่อาจจะทำร้ายวิญญาณคนตาย และที่นอกบ้านจะแขวนธงขาวไว้ ลูกชายและพวกญาติผู้ชายจะนำเหล้าไปเชิญเพื่อนบ้านและผู้ทำพิธีศพ พวกญาติ ๆ จะต้องมาร่วมพิธีศพ คนที่อยู่ใกล้จะมาถึงก่อนจะเริ่มพิธี ส่วนคนที่อยู่ไกลอาจจะมาถึงระหว่างพิธี ลูกชายจะช่วยกันอาบน้ำศพและแต่งตัวให้ผู้ตายด้วยชุดที่สวยงามที่สุดซึ่งทำขึ้นพิเศษสำหรับโอกาสนี้ ที่ผู้ตายเดินทางไกลไปหมู่บ้านของบรรพบุรุษ ในการเดินทางไปหมู่บ้านบรรพบุรุษจะต้องมีคนกล่าวเปิดทางสวดนำวิญญาณหรือ- *qhuab ke* ให้แก่วิญญาณผู้ตาย นอกจากนั้นในการเดินทางนี้ผู้ตายยังต้องนำรถที่ฝังตรงเสากลางบ้านไปด้วยสำหรับเป็นเสื้อคลุมเดินทาง ถ้าเป็นผู้หญิงรถจะฝังไว้ใกล้ ๆ กับตรงที่คลอด เมื่อแต่งกายศพเรียบร้อยแล้วจะนำไปวางบนแคร่และตั้งไว้ตรงฝาผนังฝังตรงข้ามกับประตู พร้อมกับเป่าแคนเพลง *qeej tsa nees* ที่ใกล้ๆกับศีรษะผู้ตายจะวางเหล้า 1 ขวด ไก่สุกแล้ว 1 ตัว ไข่ต้ม 1 ฟอง ธนู 1 คัน มีด 1 เล่มและร่มกระดาด 1 คัน ที่ปลายเท้าจะวางรองแตะ 1 คู่ สำหรับให้คนตายใช้เพื่อข้ามไปโลกอื่นโดยปลอดภัย และที่ปลายเท้าและศีรษะจะจุดธูปขับไล่กลิ่นศพ ระหว่างวันทำพิธีผู้หญิงจะคอยเฝ้าศพปิดแมลงวันหรือแมลงอื่นๆ ระยะเวลาการประกอบพิธีจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสำคัญของผู้ตาย ยิ่งมีความสำคัญมาก จำนวนวันที่ประกอบพิธีก็ยิ่งมาก และจำนวนวันประกอบพิธีอย่างน้อยที่สุดนาน 3 วัน แต่ละวันครอบครัวผู้ตายจะฆ่าหมูหนึ่งตัวสำหรับเซ่นไหว้ กิจกรรมแต่ละวันที่สำคัญคือ ช่วงเวลาอาหารเช้า กลางวันและเย็น ก่อนอาหารแต่ละมื้อ จะเป่าแคนและตีกลอง บางครั้งอาจจะร้องเพลงสลับกับแคนและกลอง และจะต้องนำอาหารไปให้ผู้ตาย โดยต้องนำข้าวและหมูนึ่งไปที่ปากด้วย ขณะที่มีการเป่าแคน(*rab queej*) และยิงปืนเป็นเครื่องหมายผู้ตายกินอาหาร

พิธีฝังศพ ก่อนฝังศพ ถ้าคนตายมีหนี้สิน จะต้องจ่ายชำระหนี้สินเหล่านั้นก่อน มิฉะนั้นหนี้สินจะติดตัวผู้ตายไปด้วย ซึ่งเชื่อกันว่าเมื่อกลับมาเกิดใหม่อาจจะทำให้เกิดเป็นหมูหรือสัตว์อื่นๆในเรือนของเจ้าหนี้ การกำหนดสถานที่ฝังศพ วันและเวลาฝังจะกระทำด้วยความระมัดระวัง มังมีความเชื่อเช่นเดียวกับคนจีนว่า ความมีชีวิตในปัจจุบันของมนุษย์ขึ้นอยู่กับความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษในโลกอื่น

จะต้องตรวจสอบตำแหน่งที่ตั้งของภูเขา หุบเขาและแม่น้ำเพื่อหาที่ฝังศพที่เป็นมงคลอันจะทำให้ลูกหลานผู้ตายมีความเจริญรุ่งเรือง

ทำเลที่ตั้งหลุมศพที่ดีจะต้องมีลักษณะดังนี้ มีเทือกเขาหลักทอดตัวยาวในแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ซึ่งมักถือว่าเป็น “loojmem” หรือเส้นเลือดมังกร จากเทือกเขาหลักที่เป็นเส้นเลือดมังกรมีเทือกเขาย่อยๆ ทอดตัวแยกลงมาโดยหันมาทางทิศใต้ แนวเขาเทือกนี้จะต้องมีบ่อน้ำอยู่บริเวณตอนปลายสันเขา มักเรียกบ่อน้ำนี้ว่า “lubpas zaj” หรือทะเลสาบมังกร ด้านซ้าย-ขวาของแนวเขาเทือกนี้จะต้องมีเทือกเขาย่อยขนานด้วย เทือกเขาด้านซ้ายหรือด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็น Xeeb Looj หรือมังกร(the Azure Dragon)จะสูงกว่าและโอบเข้าหาเทือกเขาด้านขวาหรือด้านทิศตะวันตก ซึ่งเป็น Pem Hwv หรือเสือขาว (the White Tiger) ทั้งนี้เพราะมักถือว่าทิศตะวันออกเป็นทิศของผู้ชาย เป็นด้านที่แข็งแรง ส่วนทิศตะวันตกเป็นผู้หญิง เป็นด้านที่อ่อนแอ ขณะเดียวกัน ระหว่างเทือกเขาทั้งสามจะต้องมีลำห้วย 2 สายไหลลงมาบรรจบกันที่ทะเลสาบมังกร ตำแหน่งที่ตั้งหลุมศพที่ดีจะอยู่บนเทือกเขา ลูกกลาง บนสันเขาตรงกึ่งกลางความยาวของแนวเทือกเขา ถ้ามีคนใดสามารถฝังศพบรรพบุรุษในทำเลที่ตั้งดังกล่าวได้ วิญญาณบรรพบุรุษจะสามารถเดินทางตามเส้นเลือดมังกรไปถึงทะเลสาบมังกรได้ (Tapp 1988)

ในการฝังศพ จะมีเฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่เข้าร่วมพิธีฝัง คนเป่าแคนจะเดินเป่าแคนนำขบวนตามด้วยผู้นำพิธีที่นำไก่มา 1 ตัว เหล้า ข้าวและไข่ต้มครึ่งฟอง และมีเด็กหญิงคนหนึ่งถือถ่านติดไฟมาหนึ่งก้อนสำหรับให้แสงสว่างทางเดินแก่ผู้ตาย ก่อนขบวนศพจะหยุดครั้งแรก เด็กหญิงจะโยนถ่านแล้ววิ่งกลับหมู่บ้าน ขบวนศพจะหยุดหลายครั้งเพื่อทำให้ผีร้ายสับสน ไม่สามารถติดตามไปทำอันตรายวิญญาณผู้ตายได้ ในหลุมศพจะไม่ใส่สิ่งของที่ไม่น่าเบื่อลงไป เพราะถ้าจะให้การกลับมาเกิดใหม่ได้ผล ทุกสิ่งทุกอย่างในหลุมต้องไม่น่าเบื่อ แต่จะจัดรูป เภากระดาดและกล่าวชี้ทางให้แก่วิญญาณผู้ตาย หลังจากปิดฝาโลงและกลบดินแล้ว จะยิงลูกธนูติดไฟเหนือหลุมศพขึ้นไปในอากาศ และสับแคร่หามศพแล้ววางไว้บนหลุม มังจะไม่วางศพหันศีรษะไปทิศตะวันออกหรือหันหน้าเข้าหาแสงอาทิตย์ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่า จะทำให้มองไม่เห็น ซึ่งจะทำให้ลูกชายลูกสาวของผู้ตายโชคร้าย

การชำระล้างมลทิน (purification and cleansing rituals) จะกระทำในระหว่างเดินทางกลับบ้านหลังจากฝังศพแล้ว ในวันรุ่งขึ้นหลังจากวันฝัง และในวันที่สามหลังจากวันฝัง โดยรายละเอียดของการประกอบพิธีจะต่างกันไปในแต่ละสายตระกูล แต่ทั่วไปการทำพิธีวันที่สาม จะกลับไปหลุมศพ ปักกวาดหลุมศพให้เรียบร้อย นำกิ่งไม้ใบไม้มาวางบนหลุม หรือเอาหินมาวางกองบนหลุม

พิธี xi plig เป็นพิธีเฉพาะคนในครอบครัว หัวหน้าครัวเรือนเป็นผู้ทำพิธี เมื่อครบ 13 วัน ครอบครัวผู้ตายจะทำพิธีเชิญวิญญาณส่วนหนึ่งของผู้ตายกลับบ้าน วิญญาณที่เชิญมานี้ไม่ใช่

วิญญาณที่จะกลับไปเกิดใหม่ แต่เป็นวิญญาณที่อยู่กับร่างในหลุม ซึ่งอาจจะกลายเป็นวิญญาณร้ายได้ ถ้าไม่เอาใจให้ดีและไม่บอกให้กลับมาระหว่างทำพิธี หัวหน้าครัวเรือนและสมาชิกจะไปที่หลุมศพเพื่อเซ่นไหว้ จากนั้นจะเชิญวิญญาณคนตายกลับบ้านพร้อมเขา ในพิธีไม่มีการเป่าแคนหรือตีกลอง

การปล่อยวิญญาณ - tso plig เป็นพิธีสุดท้าย พิธีนี้จะทำภายในหนึ่งปีหลังจากการตาย เพื่อปล่อยวิญญาณให้ไปเกิดใหม่ การประกอบพิธีอาจใช้เวลา 1-2 วัน พิธีนี้เป็นช่วงเวลาแห่งความสุข เพราะคนตายจะไปเกิดใหม่ ถ้าทุกอย่างดำเนินไปด้วยดี วิญญาณก็จะไปเกิดเป็นคนมั่งในตระกูลเดิม

บรรณานุกรม

- อรัญญา ศิริผล. *ฝันกับคนม้ง : พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัตลักษณ์ของคนชายขอบ*. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- Binney, George A. *The Social and Economic Organization of Two White Meo Communities in Northern Thailand*. Advanced Research Publication Agency, Department of Defence: Washinton, D.C., 1968.
- Chindarsi, Nusit. 1976. *The Religion of Hmong Njua*. Bangkok: Siam Society.
- Cooper, Robert; Nicholas Tapp; Gary Yia Lee; and Gretel Schowwer-Kohl. 1991. *The Hmong*. -- : Artasia Press Co., Ltd.
- Kundstadter, Peter; Sally Lennington Kundstater; and Prasit Ritnetikul. 1990a. *Demographic Variable in Mortality : Hmong in Thailand*. Paper presented at Association for Asian Studies at Chicago, 1990a.
- Kundstadter, Peter; Sally Lennington Kundstater; and Prasit Ritnetikul. . *Hmong in Thailand: Evidence and Explanation of Change*. Paper presented to สถาบันวิจัยสังคม, Chiangmai University, 1990b.
- Leepreecha, Prasit. NTOO XEEB ; Cultural Redefinition for Forest Conversation. In *Hmong/Miao in Asia*. Nicholas Tapp, Jean Michaud, Christian Culas, and Gary Yia Lee. -- : Silkworm Books, 2004.
- Symonds, Patricia Veronica. *Cosmology and The Cycle of Life: Hmong Views of Birth, Death and Gender in a Mountain Village in Northern Thailand*. Ph.D Dissertation, Department of Anthropology, Brown University, 1991
- Tapp, Nicholas. *Categories of Change and Continuity among the Hmong*. Ph.D. Thesis, Department of Anthropology, School of Oriental and African Studies, University of London, 1985.
- Tapp, Nicholas. *Geomancy and Development*. Singapore, Oxford, New York : Oxford University Press, 1988.
- Tapp, Nicholas. *Sovereignty and Rebellion : The White Hmong of Northern Thailand*. Singapore, Oxford, New York: Oxford University Press, 1989.